

Н. А. Алтынбек, ҚР ИИМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды Академиясының 2-бағам тыңдаушысы

Ғылыми жетекшісі: Т. З. Аймағанбетов, ҚР ИИМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды Академиясының криминалистика кафедрасы бастығының орын-басары, заң ғылымдарының кандидаты

ҚЫЛМЫСТЫ АШУ-ТЕРГЕУ БАРЫСЫНДА ІЗДЕРДІ АНЫҚТАП ЗЕРТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қылмыстарды тергеу барысында іздерді анықтап-зерттеу әрқашан ерекше мәселелердің бірі болған, оның себебі іздер дәлелдемелік ақпараттың негізгі қайнар көзі екендігі бәрімізге мәлім. Қылмысты ашу, тергеудің нәтижелі болуы —көбіне жасалған қылмыстың әртүрлі жағдайларын көрсететін іздерді қаншалықты толымды түрде жинап, бекітіп, зерттеп және тиімді пайдалануына байланысты болады.

Қылмыстық оқиғаның үсті-үстіне дамуына көбіне әртүрлі адамдар (қылмыс жасаған адам немесе адамдар, жәбірленушілер, кулар, куәгерлер) кірістіріліп, олар өз еркімен немесе еріксіз түрде оқиға болған жердің материалдық жағдайына әртүрлі өзгерістер енгізе отырып, объектілер үстінде іздер (қолдың, аяқтың, қылмыс жасауда қолданылған құрал-сайманның, қарудың және т. б.) қалдырып жатады.

Тергеу тәжірибесінде іздер тергеулік қарау, қуәландыру, тінту және басқа да тергеулік іс-әрекеттер кезінде табылып жатады.

Іздерді табу мақсатымен нәрселерді қарауды — көзбен шолып байқаудан, қажет болғанда оптикалық саймандар мен приборлар (лупа, микроскоп) және жарық көздерін (көрсететін, ультракүлгін және т. б.) пайдаланудан бастаған жөн. Бұл жерде ескеретін бір жайт, нәрсе беткейін бүлініске ұшырататын іздерді табу құралдары мен әдістері тек ерекше жағдайларда, көзбен шолып қарау нәтиже бермегенде қолданылады.

Оқиға болған жерден табылған іздерді міндетті түрде бекітіп алу қажет. Ондай тәсілдердің процессуалдық және техникалық (криминалистік) түрлерін ажыратуға болады. Процессуалдық бекітіп алудың мақсаты — іздерге заттық дәлелдеме дәрежесін беру. Техникалық (криминалистік) бекітіп алудың мақсаты — нәрселерді табылған іздерімен қосып сол күйінде сақтап, ал ондай мүмкіндік болмағанда — іздердің барабар (теңбе-тең) көшірмелерін (модель) алу. Бекітудің негізгі техникалық (криминалистік) тәсілдеріне: суретке түсіру, із қабылдайтын беткейде ізді бекіту, көлемді іздерден көшірме алу, үстіртін іздердің таңбасын алу. Суретке түсіру — ең сенімді де, нақты да, ал іздерді нәрселер мен бірге алу немесе көшірмесін жасау мүмкіндігі болмағанда, бекіту тәсілдерінің жалғыз түрі болып, қылмысты тергеп, ашуда қолданылатын іздер туралы сапалы және санды ақпарат беретін тәсіл болып табылады.

Алынған іздер, нәрселер, олардың көшірмелері буып-түюлу керек. Буып-түю материалы ретінде конверттер, картон және фанер қораптары, сулы қағаздар және басқа да қолда бар жабдықтар қолданылады. Орауыш желімденіп, кендірмен оралып, қажетті жазулармен қамтамасыз етіліп, мөрлену қажет. Егер орауыш үстінде жазу жазылмаса, оралған кендірдің шетіне картон немесе фанер бирка жапсырылып, анықтама жазу сол биркада орындалады, кендірдің шеті сургучпен мөрленеді. Орауышты ашқан кезде, мөр міндетті түрде бұзылатындай етіп, мөрлейді.

Заң ғылымының докторы, профессор Е. Ф. Жәкішевтің айтуынша, құқық қорғау, оның ішінде тергеу органдарының қылмысқа қарсы жүргізілетін жұмыстарының пәрменділігі және нәтижелігі қылмысты ашуға, оны дәлелдеуге химияның, медицинаның, физиканың, ғылыми-техникалық басқа да ғылымдар саласының жетістіктерін кең түрде пайдаланумен тікелей байланысты¹. Аталмыш ой-пікірді өрбіте келе айтатынымыз, қылмыспен күресте қазіргі кезде ерекше көзге түсіп ғылым салаларының бірі — биология, оның ішінде гендік инженерия.

Осылайша, ой-пікірлерді тұжырымдай келе, қылмыстарды ізін суытпай тергеп-ашуда құқық қорғау органдарының қызметкерлері оқиға болған жерде ақпараттық мағынасы бар із бейнесін жинап, бекітіп, зерттеп және пайдалануда криминалистикалық әдіс-тәсілдерді біліп, оларды шебер қолдануы аталмыш органдардың қылмысқа қарсы күрестегі іскерлік пен нәтижелілікті арттыратыны сөзсіз.

¹ Жәкішев Е. Ф. Криминалистік тактика: Оқу құралы. — Алматы: «Жеті жарғы», 1997. — 76-бет.